

למצוה בעלמא, עכ"ל. (ועיין נמרומת הדשן סי' 57) שהאריך בזה ונקט דאם נמי מחייבא מדרבנן במצוות חינוך, עיי"ש.

ולדרכינו נראה לבאר דבריהם בפשטות, דהא דהילני המלכה חינכה בניה "למצוה בעלמא" היינו דאין חובת האם במצווה זו כחובת האב, לפי דחובת האם אינה אלא חוב כללי לחנך בניה אחריה לתורה וליראה, משא"כ חיוב האב דגדר מסוים יש בו, וכמבואר דכחיוב הגדול מדאורייתא כמו כן מחויב האב לחנך בנו מדרבנן. ולפי"ז נראה נמי דהא דפליגי נזיר (כ"ט ע"ב) אי במצוות החינוך נצטווינו נמי על חינוך הבנות או דאין החיוב אלא חינוך הבנים בלבד ולא נחלקו אלא בגדרי חובת החינוך אי חיילא נמי אבת, ומ"מ פשוט דחובה הכללית לחנך ביתו אחריו לתורה וליראה היא אף אבת.

איזה מצווה מקיים האב בהכאה זו שלכך פטרוהו מגלות, ודוחק לומר דמירי כשהכהו כדי ללמדו תורה, ועוד דברש"י שם כתב וז"ל: "יצא האב המכה את בנו בתוכחתו להטותו לדרך אחרת" משמע דמיירי בהכאה כדי לחנכו במצוות וכדמייתי עליה קרא: "ייסר בנך ויניחך ויתן מעדנים לנפשך" הרי דהאב המכה פטור מגלות משום דמקיים מצווה דאורייתא דחינוך.

והנה נחלקו הראשונים אי מצוות חינוך דרבנן חילא נמי אאם, שי' התוס' ישנים יומא (פ"ג ע"ב) דאין מצוה אלא על האב, וז"ל "ורבי אומר דחינוך לא שייך אלא באב אבל באדם אחר לא שייך ביה חינוך הלכך נמי אין נזהרין להפרישו, ומעשה דהילני המלכה שישבה היא ושבעת בניה בסוכה שמא היה להם אב וחנכם בכך, ואפילו לא היה להם אב היתה מחנכתם

ד

הרמב"ם (סי' סלף מקמ"ג) דאין בצער בע"ח לא לאו ולא עשה אלא איסור בלבד הרי דשייך איסור דאורייתא שאין בו לא לאו ולא עשה אלא דזה גדר "רצון התורה".

ובמקור איסור צעב"ח מצינו י"א דרכים בדברי רבותינו הראשונים והאחרונים. א. שי' רש"י שבת (קכ"ח ע"ב) דילפינן לה ממצוות הפריקה דענין מצווה זו משום צערא דבהמה הרי דהקפידה תורה

והנה יסוד הדברים נראה פשוט, דחובה על האדם לקיים רצון ה' אף בדברים שלא נימנו במנין התרי"ג מחמת שלא נאמרו בלשון ציווי מפורש, ומ"מ נצטווינו בהם לפי ד"רצון התורה" הם.

וכבר כתבתי להוכיח גדר זה מהא דאמרו בב"מ (ל"ג ע"ב) "צער בעלי חיים דאורייתא", ולא הובא שם מקור איסור זה, וכבר כתב הרדב"ז (סי' קכ"ח) ללשונות

על צעב"ח. ב. כתב השטמ"ק (צ"מ טס) בשם הראב"ד דילפינן לה מלאו דחסימה, וכ"ה במאירי שם. ג. עוד הביא שם בשטמ"ק מש"כ הריטב"א דצעב"ח הוי הלכה למשה מסיני. ד. כתב הרמב"ם (מורה נבוכים ח"ג י"ז) דילפינן לה ממה שאמר מלאך ה' לבלעם "למה זה הכית את אתונך זה שלש רגלים" הרי שנשלח מלאך להזהירו לבלעם על הכאת האתון (ועי' עוד בזה בס' חסידים אות תרס"ו). ה. כתב החרדים (פי"ד) דילפינן לה ממצוות "והלכת בדרכיו" מה הוא רחום אף אתה, מה הוא חנון אף אתה וכו', ו. כתב בספר "יום תרועה" (ר"ה כ"ו) דילפינן לה מדכתי' ודברת אל הסלע והוצאת להם מים והשקית את העדה ואת בעירם" (נמדנר כ' ט) והא דדרשינן במנחות (ע"ו ע"ב) מכאן דחסה תורה על ממונם של ישראל - היינו למ"ד צעב"ח לאו דאורייתא, עיי"ש. ז. בשו"ת "שאילת יעבץ" (ח"א ס' ז') כתב דהא דדרשו (נרוט מ) דבאכילה קודמת בהמה לאדם מדכתי' "ונתתי עשב בשדך לבהמתך" והדר - ואכלת ושבעת" היינו משום צעב"ח. ח. כתב בהגהות החת"ס (צ"מ טס) דילפינן לה מדכתי' "ורחמיו על כל מעשיו" (תהלים פ') ודבריו לכאורה חידוש הן, דלפי"ד ילפינן לה מדברי קבלה ולא דאורייתא, אלא נראה דכונתו כמ"ש החרדים דיש לו לאדם לדבוק בדרכי הבורא ית"ש, ומקרא דרחמיו על כל מעשיו חזינן שהקב"ה רחמן ולכן על האדם לרחם כמותו וז"פ. ט. עוד כתב הרמב"ם (מורה נבוכים ח"ג פמ"ח) דענין מצוות שילוח הקן משום מידת הרחמנות היא, (וכ"כ

נתיבך מלווה מקמ"ה). י. כתבו התוס' מגילה (כ"ה ע"א) דענין איסור ד"אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד" משום רחמי ה' הוא, עיי"ש. יא. בלאו ד"לא תחרוש בשור וחמור יחדיו" (דברים כ"ג י') כתב באבן עזרא לפי שכח השור גדול מכח החמור והחמור מצטער בחרשו יחד עם השור, ובעה"ט כ' דכיון שהשור מעלה גרה מצטער החמור, ומדברי שניהם למדנו משם צער בע"ח. הרי לן מכל הנ"ל דצעב"ח דאורייתא הוא אף שאינו אלא "רצון התורה".

ועיין מש"כ החזו"א (יו"ד ס' קמ"ט) דמדברי הפוסקים משמע דאין מצוות כיבוד אב ואם אלא בדברים הנוגעים לאב, כמאכילו ומשקהו, אבל בדברים שאין בהם שייכות לאב ולכבודו - אין מצוות כיבוד אב, ומ"מ כתב החזו"א דמשורש מצוות כיבוד אב למדנו דרצונו יתעלה שיכבד אדם לאביו ואימו בכל דבר ולכך היכא דע"י כיבוד זה יפסיד הבן ממון או יצטער אינו חייב בכיבוד זה אבל היכא דאין בו הפסד ממון וצער יש לכבדם דזהו "רצון התורה".

ומכ"ל הנ"ל מוכח דאף במצוות שאין בהם לא לאו ולא עשה מ"מ חיובן דאורייתא לפי ד"רצון התורה" הן (וכדחזינן פעמים מטעמי המצוות ופעמים מדקדוקי המקראות) וא"כ פשוט וברור דאף מצוות חינוך דאורייתא היא וכמש"כ. ובעצם יסוד זה דרצון התורה הארכנו במק"א (עיין "מנחת אשר" ספר דברים פ' תבא).